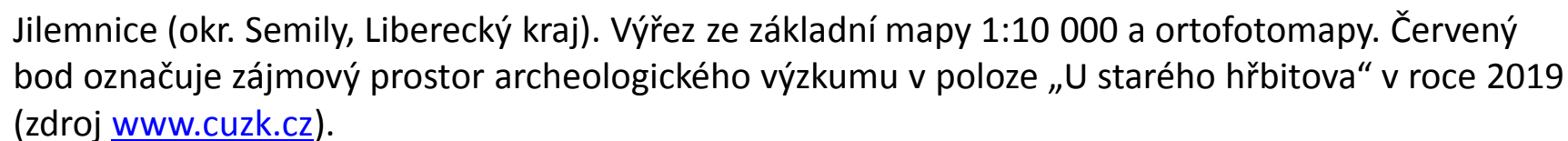

Archeologický výzkum u kostela Povýšení sv. Kříže v Jilemnici

PhDr. Jan Prostředník, Ph.D.
Muzeum Českého ráje v Turnově
příspěvková organizace Libereckého kraje
Skálova 71, 511 01 Turnov
prostrednik@muzeum-turnov.cz
tel./fax: +420 481 322 106, +420 481 325 277
mobil: +420 603 779 364

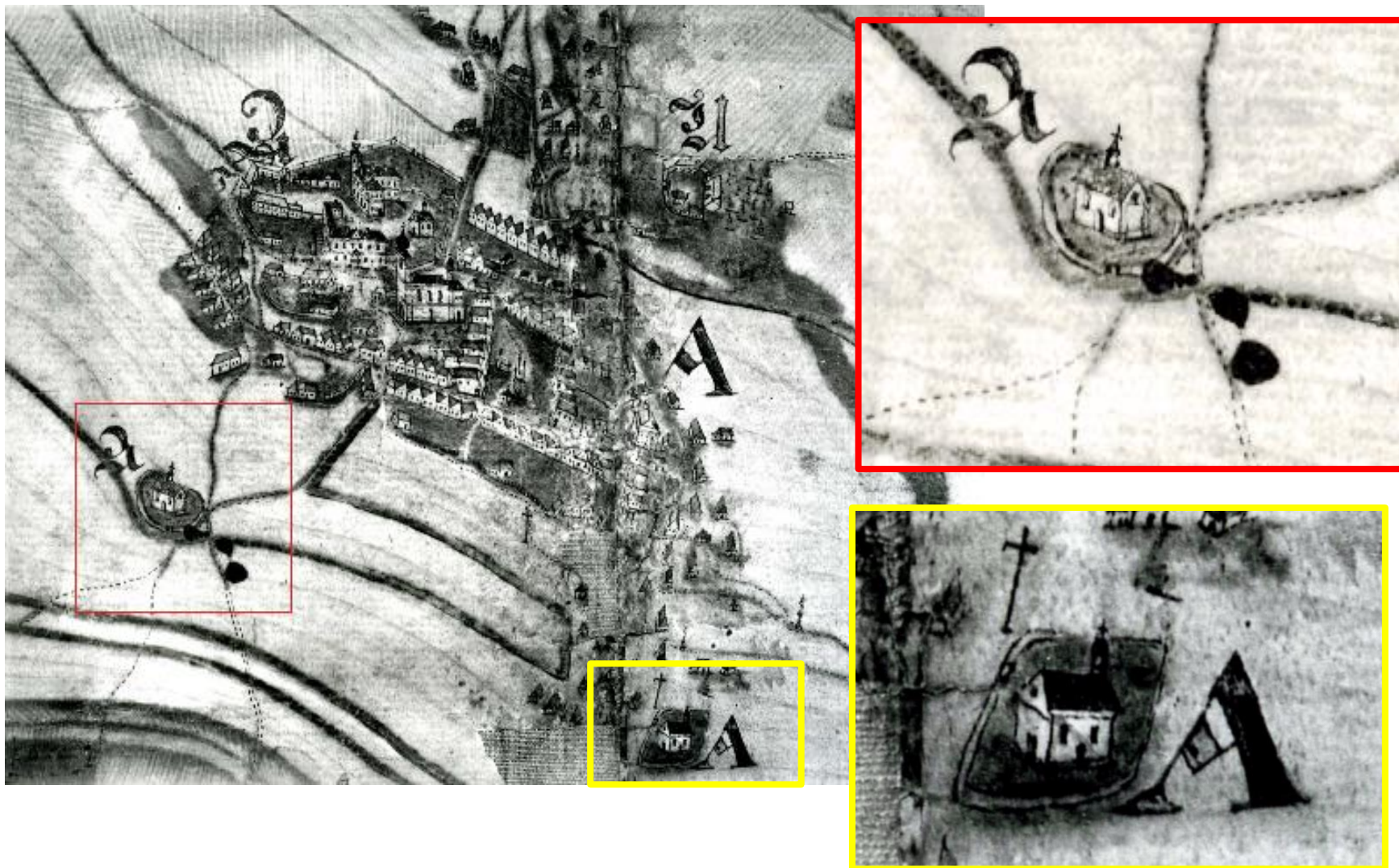
V rámci archeologického výzkumu bylo trasováno šest ručně hloubených sond do průběhu plánované tarasní zdi. Sondy 1 a 6 měly rozměr 1 x 1 m a 0,8 x 1 m, ostatní sondy 2, 3, 4 a 5 měly rozměry 1 x 2 m s orientací sever – jih.

Jde o polohu „U starého hřbitova“ na úbočí „Hrubého kopce“ na parc. č. 1621/1.

V zájmovém území je nejpozději k roku 1547 písemnými prameny uváděn hřbitovní kostel Povýšení sv. Kříže. Kostel byl zřejmě „nekatolický“ a pravděpodobně náležel Jednotě bratrské. Jeho nejstarší vyobrazení je zachyceno na Wernerově vedutě před rokem 1730, a to jako jednolodní stavba se sakristií na severní straně a věží na východě. Otázkou však zůstává přesnost jeho zobrazení.

Další možnou podobu známe z Grauparovy mapy z roku 1765 (jednoduchá stavba s centrálně umístěnou sanktusníkovou věžičkou – **červený rámeček**). Téměř identicky jsou však vykresleny i další dva jilemnické menší kostely – sv. Alžběta v zámeckém areálu a kostel Božího Těla u osady Jilm (**žlutý rámeček**). Jediný rozdíl je v umístění sanktusníku. Předpokládáme však, že Graupaer se nesnažil vystihnout přesnou podobu těchto staveb, nýbrž že pouze o symbol kostela.

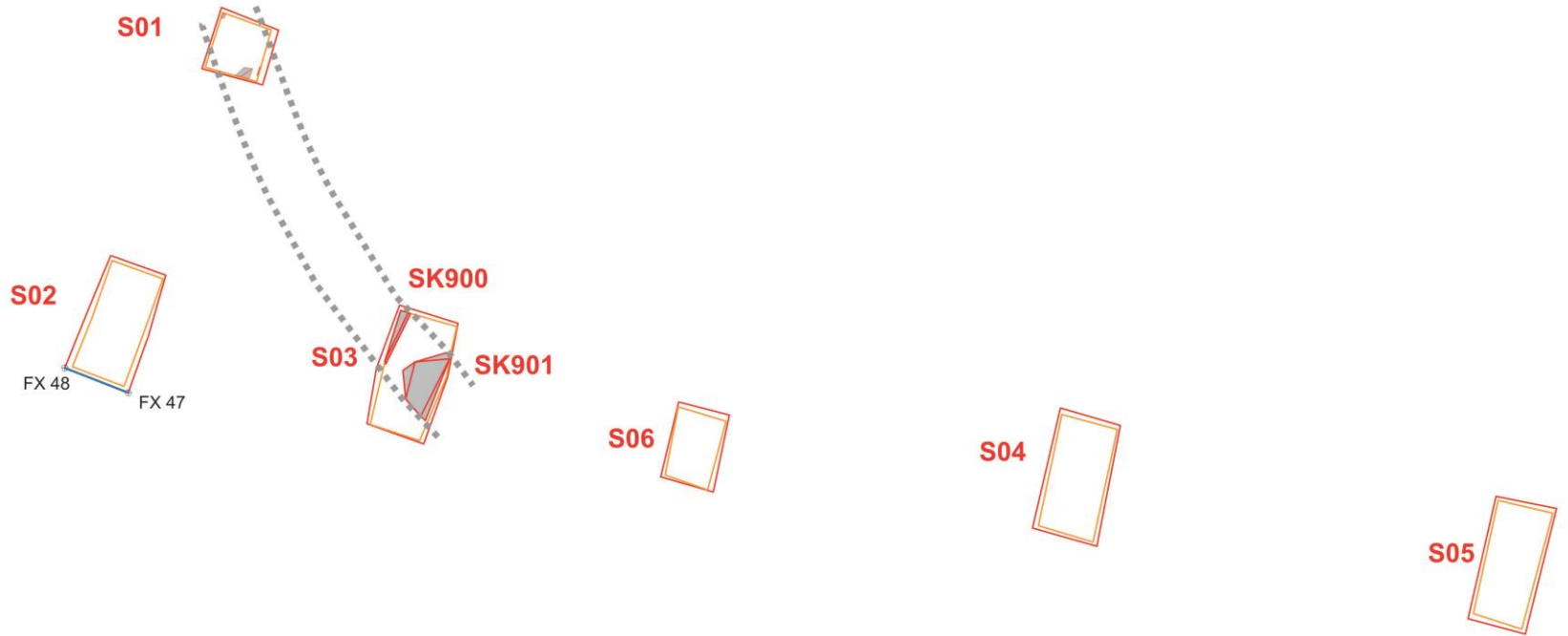
Dostí nepřesná lokalizace areálu kostela Povýšení sv. Kříže na Prvním vojenském mapování. Je zde však vyobrazen oválný půdorys tohoto hřbitovního areálu (1) a spíše obdélný půdorys (2) hřbitovního areálu s kostelem Božího Těla v Jilmu (zdroj <http://oldmaps.geolab.cz>).

Další informace můžeme čerpat z brožury J. Ambrože (1941: Jilemnice. Výňatky z dějin, rozvoj a zvláštnosti města. Železný Brod), který popisuje kostelík jako dřevěnou stavbu připomínanou v patentu císaře Maxmiliána II. za Arnošta z Újezdce a K(o)unic k roku 1547. V kostele údajně byl na plátně malovaný znak se 3 hvězdami a nápisem: „Letha Panie 1632 sbńw 13. Mesycze Febr. Żiwot swuj w Panu dokonal Vroz. a Statečż. Rytírż Pan Pan Jan Jindrżich Zwitten wieku sweho magicz 36 Let etc.“. Kostel byl v roce 1786 prodán krajským komisařem za 51 fl. a 30 kr., okolní lípy byly prodány za 12 fl. O rok později (1787) byl kostel zbořen. Na starém hřbitově se pochovávalo až do roku 1811. Ještě v roce 1941 podle Ambrožova popisu se na zrušeném hřbitově nacházelo několik kamenných náhrobků s neznatelnými reliéfy a uprostřed byl situován kamenný kříž s nápisem: „Co jste vy, byli jsme my, co jsme my, budete vy“.

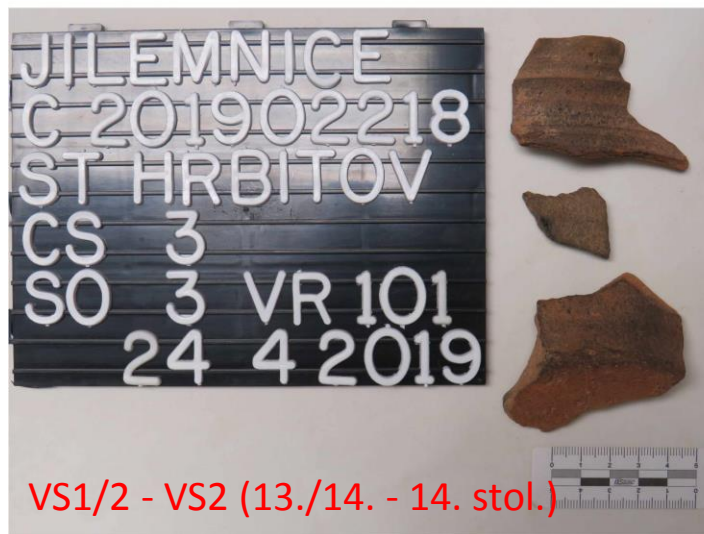
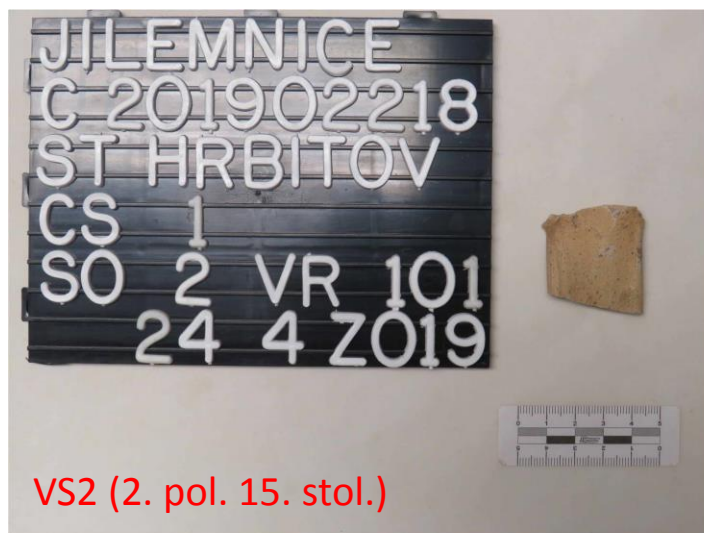

V rámci archeologického výzkumu bylo trasováno šest ručně hloubených sond do průběhu plánované terasní zdi. Sondy 1 a 6 měly rozměr 1 x 1 m a 0,8 x 1 m, ostatní sondy 2, 3, 4 a 5 měly rozměry 1 x 2 m s orientací sever – jih. Ve všech sondách byla zaznamenána identická stratigrafická situace s následným sledem vrstev 100 – 101 – 102. Pouze v sondě 3 byly dokumentovány relikty konstrukcí 900 a 901 (viz následné plány a fotografie).

Nálezová situace dovoluje naznačit následující interpretaci: Záchranný archeologický výzkum objevil stavební strukturu, která má zřejmou souvislost s areálem kostela Povýšení sv. Kříže. Nejspíše jde o relikv jihozápadního okruhu ohradní zdi, resp. podezdívky (str. 900, 901). Tato konstrukce nasedá přímo na rozpadlé skální podloží (102) a je překryta stratigrafickou jednotkou 101.

Ze stratigrafické jednotky 101 ze sond 2, 3 a 5/2019 byl získán nepočetný, přesto reprezentativní vzorek artefaktů, který umožňuje datování nálezové situace. Keramické zlomky lze datovat do časového horizontu 13./14. až 2. pol. 15./1.pol. 16. století - artefakty tak dobře datují antropogenní aktivity, které v dotčeném prostoru proběhly. Nálezy tak naznačují, že lidské činnosti na lokalitě jsou podstatně vyššího data, než nám udávají písemné prameny, které hřbitovní kostel Povýšení sv. Kříže zmiňují až k roku 1547.

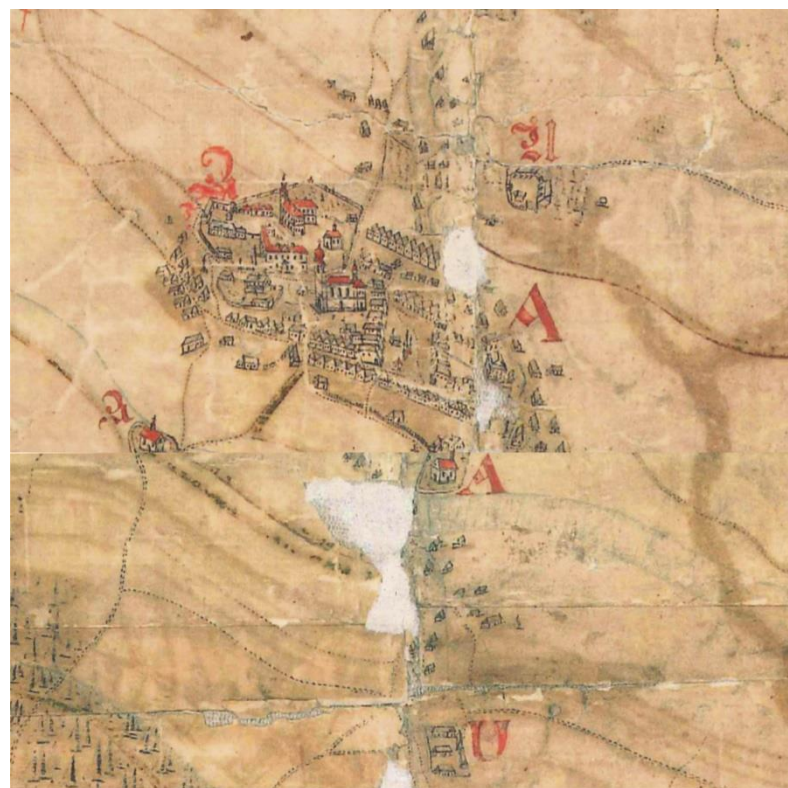
Archeologickým výzkumem nebyly objeveny žádné kosterní pozůstatky ani žádné zděné struktury, vyjma reliktu podezdívky ohradní zdi. Podle výpovědi pamětníka, který nás při archeologickém výzkumu navštívil, došlo v rámci rozšiřování křižovatky silnic 286 a 28619 ve 40.tých a 50.tých letech 20. století, nad které je areál situován, k objevům četným lidských kostí a větších kamenů.

Jako velmi pravděpodobná se tak jeví hypotéza, že celý hřbitovní areál s kostelem byl situován spíše severovýchodním směrem a podezdívka (900, 901) představuje pozůstatek jihozápadního okruhu ohradní zdi.

Dislokované kameny bez zjevných stop konstrukce byly patrné i v sondě 1/2019, která respektuje průběh jihozápadního okruhu ohradní zdi hřbitovního areálu. S vysokou pravděpodobností jde tedy o její pokračování severozápadním směrem. Podle zjištění při archeologickém výzkumu i podle indicií z literatury předpokládáme, že ohradní zeď byla nejspíše roubená údajně jako kostel.

Této hypotéze by napovídalo i vyobrazení kostela Povýšení sv. Kříže v Grauparově mapě z r. 1765, kde je komunikace zakreslena jako obcházející kostel Povýšení sv. Kříže se hřbitovem z jižní a jihozápadní strany.

K podobě kostela se archeologický výzkum pochopitelně nemohl vyjádřit, ale datování nálezové situace do období vrcholného středověku nám dovoluje uvažovat o „gotickém tvarosloví“ stavby zachycené na Wernerově vedutě před rokem 1730 jako blízké skutečnosti.